9. ફક્ત પંદર મિનિટ

વિભૂત શાહ
જન્મ : ઈ.સ. ૧૯૩૬

વિભૂત શાહનો જન્મ નડિયાદમાં થયો હતો. પુસ્તકાલયમાં ગ્રંથપાલ તરીકે વરસો સુધી સેવા આપી હતી. સાહિત્ય સર્જનમાં ખાસ કરી નવલકથા, નાટક, ટૂંકીવાર્તામાં ખેડાણ કરેલ છે. રેડિયો નાટકો લખ્યાં છે ને ગુજરાતી નાટકોમાં તેઓનો નોંધપાત્ર ફાળો રહ્યો છે. 'બંદિશ', 'ફ્લાવરવાઝ', 'અમાવસ્યા', 'અસંગતિ' વગેરે નોંધપાત્ર પુસ્તકો છે. વિવિધ સાહિત્યિક ઇનામ-પારિતોષિકથી સન્માનિત થયા છે.

ગુજરાતી સાહિત્યનાં બધાં સ્વરૂપોમાં નાટક વિશિષ્ઠ પ્રકારનું સ્વરૂપ છે. તેમાં સર્જક, કલાકાર અને પ્રેક્ષક એમ ત્રણેય એકસૂત્રતામાં બંધાય છે. નાટકમાં તખ્તાલાયક, વાંચવાલાયક એમ અંક પ્રમાણેના હોય છે. રેડિયો નાટકો પણ હોય છે જે માત્ર સાંભળી શકાય છે. નાટકના મુખ્ય અંગોમાં સંવાદ, વાતાવરણ, વસ્તુ સંકલના, પાત્રાલેખન, સંઘર્ષ વગેરે હોય છે.

આ એક સાવ વિશિષ્ઠ અને નાવીન્યપૂર્ણ કથાવસ્તુ પ્રગટ કરતું નાટક છે. એક માણસ દરરોજ બસ સ્ટોપે રાહ જોતા મુસાફરોને પોતાની ગાડીમાં બેસાડી નિયત સ્થળે પહોંચાડે છે. તેમાં એક યુવા-દંપતિ મળે છે. તેને ઘરે લઈ આવે છે. ધાર્યા કરતાં પંદર મિનિટ બચી છે તેમાં આગતાસ્વાગતા કરે છે. સંવાદમાં પરિચય કેળવાય છે. ને છેલ્લે જે ચોટ, નાટકને સંવેદનશીલ અંત કે વળાંક આપવામાં આવે છે તેમાં કથાવસ્તુ અને નાટ્યકલાની પરાકાષ્ઠા પ્રગટ થાય છે.

રવિપ્રસાદ : આવો આવો, જુઓ મારો ડ્રોઈંગરૂમ અને ડાઈનિંગરૂમ બંને એકસાથ છે.. પણ હું તમારું નામ ભૂલી ગયો. શું કહ્યું હતુ ?

મૂકેશ : મૂકેશ.

રવિપ્રસાદ : મૂકેશ ! તો તો ગાતા પણ હશો. (હસે છે.)

મૂકેશ : (હસતાં હસતાં) બધા ગાય છે એવું ગાઉં છું, પણ મારા સિવાય કોઈ સાંભળતું નથી.

રવિપ્રસાદ : ને તમારું ?

યામિની : યામિની.

રવિપ્રસાદ : તો તો તમે પણ ડાન્સ તો કરતાં જ હશો ?

યામિની : ઓ...હ...નો નો....

મૂકેશ : કેમ નહિ ! સમૂહમાં ગરબા-નૃત્ય તો આવડે છે ને ?
(બધાં હસે છે.)

રવિપ્રસાદ : અચ્છા, મારું નામ રવિપ્રસાદ આચાર્ય.

મૂકેશ : આટલે સુધી આવ્યા પણ તમારું નામ પૂછતાં સંકોચ થતો હતો.

યામિની : પણ હવે 'નમસ્તે કરીએ'. (બધાં હસે છે.)

રવિપ્રસાદ : હા હા 'નમસ્તે' .... 'નમસ્તે', પણ જુઓ, મેં તમારા માટે આ ડાઈનિંગ ટેબલ ગોઠવીને તૈયાર જ રાખ્યું છે...ચાલો જલદી-જલદી ગોઠવાઈ જાઓ.... હા હા... આવો... તમે આમ આવો, તમે અહીં જ બેસો, ને તમે ત્યાં, બરાબર. ઓ.કે.! જુઓ આ ટામેટા-સૂપ છે, આ સેન્ડવિચ, આ કટલેસ, ને આ પીઝા પણ છે, આ થરમૉસમાં કોલ્ડ કૉફી-રૉક છે અને પેલા બાઉલમાં...

યામિની : આટલી બધી વાનગીઓ...!

મૂકેશ : જોતાં જ ધરાઈ જવાય એવું છે.

રવિપ્રસાદ : કાંઈ નહિ, તમને જે ભાવે તે લો... લો આ કાજુની બરફી. સરસ છે (યામિનીને) તમને મીઠાઈ તો ભાવે છે ને ?

રવિપ્રસાદ : (મૂકેશને) ને તમને ?

યામિની : થોડીક... થોડીક...

મૂકેશ : ખૂબ (બધાં હસે છે.)

યામિની : વાંધો ના હોય તો એક પ્રશ્ન પૂછું ?

રવિપ્રસાદ : હા, હા, પૂછો...જુઓ, કોઈ પણ વાતમાં કશો સંકોચ ના રાખશો. બધો ભાર હળવો કરી, બસ થોડી વાર ખુલ્લા મને બેસો, ખાઓ અને વાતો કરો.

યામિની : હું તો ખાલી એટલું જ જાણવા માગતી હતી કે આટલી બધી વાનગીઓ બનાવી છે, ટેબલ આટલું સરસ ગોઠવ્યું છે, ને મોટો બંગલો છે તો કોઈ દેખાતું કેમ નથી ?... એટલે કે કોઈ નોકર-ચાકર, રામો-ઘાટી. કે....

રવિપ્રસાદ : તમે કહ્યું એ બધા જ છે, બચુ છે એ ઘર સાફ કરે છે અને મારાં કપડાં ધુએ છે. કાંતિ વાસણ સાફ કરે છે અને ભંવરમલ મહારાજ છે એ રસોઈ કરે છે. પણ બધા સહુસહુનું કામ કરીકરીને જતા રહે છે. કોઈનેય આખા દિવસ માટે હું ઘરમાં રાખતો નથી. એ મને ગમતું નથી.

મૂકેશ : પણ એ સિવાય બીજી રીતે પણ તમે અત્યારે એકલાજ છો ?

રવિપ્રસાદ : (મોટેથી) હા, અત્યારે હું એકલો જ છું... (મોટેથી) અરે, પણ તમે ખાવામાં આટલી ઉતાવળ શા માટે કરો છો ? (હસતાં હસતાં) આમેય તમારી પંદર મિનિટ પર તો મારો હક છે. મારી ગાડીમાં લિફ્ટ આપી મેં પંદર મિનિટ બચાવી છે અને તમે પંદર મિનિટ સાથે પસાર કરવાની હા પાડી છે કે નહિ ? બોલો, હા પાડી છે કે નહિ ?

મૂકેશ : પણ આચાર્યસાહેબ, અમે ક્યાં ના પાડીએ છીએ...(ઝડપથી બોલે છે.) લાવો હજુ બીજી વાનગીઓ હોય તોય ખાઈ જઈએ, આમેય તમે ઘણા માયાળુ અને હસમુખા તો છો જ, કોઈ પણ જાતની ઓળખાણ - પિછાણ વગર આટલા પ્રેમથી અત્યારે કોણ જમાડે છે!

યામિની : જાણે લાગતું જ નથી કે તમને હમણાં જ દસ-પંદર મિનિટ પહેલાં જ રસ્તામાં મળ્યા છીએ અને—

રવિપ્રસાદ : અરેબાબા, મારી વાત કરો છો પણ તમારી વાત તો કરો. તમારી પૂરી ઓળખાણ તો આપો. સૌથી પહેલાં મૂકેશભાઈ મને એ કહો કે તમે શું કરો છો, ક્યાં છો ?

મૂકેશ : નોકરી-બૅન્કમાં છે.

રવિપ્રસાદ : (યામિની) ને તમે ? નોકરી કરો છો ?

યામિની : ના...હા... નોકરી કરું છું. ઘરમાં... એમની.(હસે છે.)

મૂકેશ : બસ, હવે રહેવા દે. નોકરીમાં તો ખબર છે બૉસનું બધુંય કહ્યું કરવું પડે ?

રવિપ્રસાદ : એટલો તો લાભ ઘેર નોકરી કરે એટલે મળે જ ને ? અચ્છા, એ તો કહો કે તમે અભ્યાસ ક્યાં સુધી કર્યો છે ?

મૂકેશ : જુઓ સાહેબ, અભ્યાસ વિશે તમે કશું ના પૂછો તો સારું, કેમકે એકડિયામાં હતો ત્યારથી જ ભણવામાં હું ખૂબ જ નબળો હતો. કેમેય કરતાં એકડો આવડે નહિ, હજુય મને યાદ છે, પણ ગાડું હંકારે રાખ્યું. એમ કરતાં પરાણે બી.કૉમ. થયો, પરાણે લૉનું પહેલું વર્ષ પૂરું થયું, પરાણે બૅન્કમાં નોકરી મળી અને પરાણે આ છોકરી મળી. (બધાં ખડખડાટ હસે છે.)

રવિપ્રસાદ : (હસતાં હસતાં યામિનીને) ને તમારું ?

યામિની : મારું પણ એવું જ છે. બી.એ. તો થઈ ગઈ છું, પણ મૂકેશ પરાણે નથી મળ્યો, તરત જ મળી ગયો. (હસે છે.)

મૂકેશ : એટલું તારું નસીબ સારું.

રવિપ્રસાદ : તમારાં લગ્ન થયે કેટલો સમય થયો ?

મૂકેશ : બસ, આવતા મહિને બે વર્ષ પૂરાં થશે.

યામિની : વસંતપંચમીએ અમારાં લગ્ન થયાં હતાં.

રવિપ્રસાદ : શી ખબર શાથી તમારા જેવું નાનકડું હસતું ખીલતું જુવાન યુગલ જોઉં છું ત્યારે મને અનહદ આનંદ થાય છે.

મૂકેશ : આચાર્યસાહેબ, એક વાત પૂછું ?

રવિપ્રસાદ : ના,હમણાં નહિ, મને ખબર છે કે તમે શું પૂછવાના છો, પહેલાં આ બધું ખાવાનું-પીવાનું પૂરું કરો... લો હવે આ ફ્રૂટ્સ લો...

મૂકેશ : ના... ના.. પ્લીઝ ! હવે ધરાઈ ગયો.

રવિપ્રસાદ : પ્લીઝ, લો આ સફરજન લો. (યામિનીને) ફ્રૂટ્સ ના લેવું હોય તો લો આ જ્યૂસ લો – પ્લીઝ.

મૂકેશ : થેંક યુ, તમે તો ખાસ કશું લેતા નથી.

રવિપ્રસાદ : લઉં છું ને, જુઓ મેં આ પોટેટો ચીપ્સ લીધી, પણ મૂકેશભાઈ, એ તો કહો કે તમને શાનો શોખ છે ?

મૂકેશ : શોખ !

રવિપ્રસાદ : હા, હા, શોખ.

મૂકેશ : શોખ તો શાનો હોય ! બસ કશાયનો નહિ...ગપ્પાં મારવાનો... બીજો શોખ મને પરવડે એમ નથી.

યામિની : હું કહું કે એમને શાનો શોખ છે ?

રવિપ્રસાદ : હા, હા, કહો.

યામિની : જોક્સનો જોક્સ કહેવાનો. એ સરસ કહે છે.

રવિપ્રસાદ : વાહ ! આ તો એકદમ સરસ છે. હસવાની એવી તો મજા આવે છે, હસવાથી એવું તો સારું લાગે છે કે બસ ના પૂછો વાત.

મૂકેશ : આચાર્યસાહેબ, આ પણ એક જોક છે.

યામિની : હું ખોટું બોલતી જ નથી.

રવિપ્રસાદ : ચાલો, હવે એક જોક કહો.

મૂકેશ : જોક્સ કહેવાનો તો કોઈને શોખ હોતો હશે ! આ તો કોઈવાર સમય પસાર કરવા –

રવિપ્રસાદ : મૂકેશભાઈ, અત્યારની આપણી મુલાકાતમાં મારા પ્રત્યે તમને થોડું ઘણું પણ માન થયું હોય તો મારું માન રાખો, છેવટે તમારી આ યામિનીનું માન રાખો.

યામિની : તો તો ખાસ નહિ કહે.

મૂકેશ : કોઈક વાર જોક સાંભળી પંદર મિનિટ પછી હસે છે.

યામિની : આજે જેવી જોક્સ પૂરી કરીશ કે તરત જ હસીશ ! બસ !

રવિપ્રસાદ : ચાલો કહો હવે.

મૂકેશ : કઈ કહું ?... ઘોડાની ! બોસની.. ના... હા. આપણી નથી. ફોરેઈનની છે, ક્યાંક વાંચી છે.. હા તો એક મિસ્ટર અને મિસિસ બ્રાઉન્સ દંપતી હતું. ઘણી રાહ જોવડાવ્યા પછી એમને ત્યાં પુત્રનો જન્મ થયો, બ્રાઉન્સ દંપતી હરખઘેલું થઈ ગયું અને એના માટે ખાસ કશું જુદું નામ શોધવા માંડ્યું. પછી ઘણી મથામણ પછી એમને નામ જડી ગયું – ફેન્ટાસ્ટિક.. બ્રાઉન ધી ફેન્ટાસ્ટિક. (જોક પૂરી થઈ ગઈ હોય એમ યામિની ખડખડ હસે છે.)

મૂકેશ : હજુ ક્યાં જોક્સ પૂરી થઈ છે તે હસવા માંડી ! પછી આચાર્યસાહેબ, તમે કહો છો કે–

યામિની : બસ, હવે સૉરી.. (હસતાં...હસતાં) ફેન્ટાસ્ટિક.

મૂકેશ : હા, તો શું કહેતો હતો ? હા, તો એ છોકરાનું નામ પડ્યું ‘ફેન્ટાસ્ટિક’, પણ છોકરો મોટો થયો ત્યારે એને એ નામ ગમ્યું નહિ. બધાં એને ખીજવવા લાગ્યાં. એના નામ પ્રત્યે એનો અણગમો વધતો જ ગયો, પણ શું કરી શકે...! છેવટે એ પરણ્યો, એને પણ બાળકો થયાં અને પેલા નામના અણગમા સાથે એ મોટો થતો ગયો. એનાં બાળકો પણ મોટાં થયાં. અને એક દિવસ એ ગંભીર માંદગીમાં પટકાઈ પડ્યો અને મૃત્યુ સામે આવીને ઊભું રહ્યું. એણે એની પત્નીને બોલાવી અને દર્દભર્યા અવાજે કહ્યું કે, મારી કબર પાસેના સ્મારકના પથ્થર પર મારું નામ ‘ફેન્ટાસ્ટિક’ ના લખતી. બસ એટલી જ મારી ઈચ્છા છે. મારી સાથે મારું નામ ‘ફેન્ટાસ્ટિક’ જોડાય હું એ નથી ઇચ્છતો.

એની પત્નીને એના પર બહુ પ્રેમ હતો. એ એને સારી રીતે રાખતો હતો , એટલે એની ઈચ્છા પ્રમાણે એના સ્મારક-પથ્થર પર એણે ખાલી ‘બ્રાઉન’ લખ્યું, પણ એ તદ્દન સાદું, અધૂરું ને તોછડું લાગ્યું એટલે એણે નીચે એક વાક્ય લખાવડાવ્યું

કે 'જેણે એની આખી જિંદગીમાં કદી બીજી સ્ત્રી સામે જોયું નહોતું' પછી એવું બન્યું કે ત્યાંથી જે કોઈ પસાર થયું હતું એ વાંચીને બોલી ઊઠતું 'ફેન્ટાસ્ટિક'... બસ હવે હસ હસવું હોય તો.

યામિની : (હસતાં-હસતાં)હું હસવાની હતી ત્યાં જ તું બોલ્યો.

રવિપ્રસાદ : વાહ 'ફેન્ટાસ્ટિક.' (ફરી પાછાં બધાં ખડખડાટ હસે છે.)

મૂકેશ : થેંક યું.

રવિપ્રસાદ : મૂકેશભાઈ, આજે તો ખરેખર મજા આવી ગઈ, પણ એક મૂળ મુદ્દાની વાત તો હું પૂછવાની ભૂલી જ ગયો.

મૂકેશ : હા, હા, પૂછો.

રવિપ્રસાદ : બસ એ જ કે હમણાં આપણે જ્યાં મળ્યાં એટલે કે બસ-સ્ટૉપ પર બસની રાહ જોઈ તમે ઊભાં હતાં તે તમે અત્યારે સાંજે ક્યાં જતાં હતાં ?

મૂકેશ : મ્યુનિસિપિલ માર્કેટ પાસે.

રવિપ્રસાદ : કશું ખરીદવા ?

મૂકેશ : ના, ત્યાં મારા કાકા રહે છે તેમને મળવા.

રવિપ્રસાદ : તમારે બધાં જ સગાં અહીં છે ? એટલે કે બધાં અહીં જ રહે છે ?

મૂકેશ : હા, બધાં જ સગાં છે - મારા પિતા સિવાય ... કાકા, મામા, માસા, ફુઆ બધાં અહીં જ રહે છે.. બધાં મને હમેશાં સલાહ જ આપ્યા કરે છે. એ સિવાય બીજું કશું જ નથી કરતાં.

રવિપ્રસાદ : પિતાજી નથી ?

યામિની : એમના પપ્પા તો ઠેઠ બાળપણથી જ ગુજરી ગયાં છે.

રવિપ્રસાદ : સો સૉરી. અચ્છા મૂકેશ, યામિની, લગભગ તમે નાસ્તો કરી લીધો છે અને આપણી પંદર મિનિટ પણ થવા આવી છે. ચાલો, હવે તમને મ્યુનિસિપલ માર્કેટ મૂકી જઉં... પણ તમે મને કશું પૂછવા માગતાં હતાં તો પૂછો જો પૂછવું હોય તે.

મૂકેશ : આચાર્યસાહેબ, પૂછવું તો ઘણુંબધું છે. તમે તમારા વિશે ઓછામાં ઓછું બોલ્યા છો, પણ એકદમ તમને કઈ રીતે પૂછવું એની મૂંઝવણ -

રવિપ્રસાદ : મૂંઝાઓ નહિ, જે પૂછવું હોય તે વિનાસંકોચે પૂછો.

મૂકેશ : મને તો ક્યારનોય એ જ વિચાર આવે છે કે આટલા મોટા બંગલામાં બીજું કોઈ માણસ કેમ નથી ? તમે એકલા જ છો ? તમારું કુટુંબ ક્યાં છે ?

રવિપ્રસાદ : હા, હું એકલો જ છું, મારે કોઈ કુટુંબ જ નથી !

યામિની : પત્ની, પુત્ર કે એની વહુ ?

રવિપ્રસાદ : ના. યામિની,હું એક એવો કમનસીબ માણસ છું કે જેનુ ં બધું જ છિનવાઈ ગયું છે.

યામિની : શી વાત કરો છો ! આતો ખૂબ જ દુઃખદ અને આઘાતજનક છે.

રવિપ્રસાદ : હા, ખૂબ જ દુઃખદ અને આઘાતજનક... એક દિવસ આ સામે ફોન પડ્યો છે એની ઘંટડી વાગી, એ કાર-અકસ્માતના ભયંકર સમાચાર હતા. હું દોડી ગયો અને જોયું

તો મારી પત્ની મમતા અને અઠ્ઠાવીસ વર્ષનો મારો એકનો એક જુવાનજોધ દીકરો નંદન એ ક્રૂર અકસ્માતમાં ટ્રક નીચે ચગદાઈ ગયાં હતાં - જોતજોતામાં મારું બધું છિનવાઈ ગયું. નંદન એમ.બી.એ. થઈ અહીં આવ્યો. અમે એને માટે એક સરસ છોકરી પણ શોધી રાખી હતી, અને — જવા દો, હવે આ બધી વાતોનો શો અર્થ !

યામિની : આ બધું ક્યારે બન્યું ?

રવિપ્રસાદ : એક વર્ષ થવા આવ્યું.

મૂકેશ : ત્યારથી તમે આમ એકલા જ જીવન જીવો છો ?

રવિપ્રસાદ : હા, પૈસા પૂરતા છે એટલે કોઈ કશો કામધંધો કરતો નથી. બસ આખો દિવસ વાંચું છું, સંગીત સાંભળું છું, વૃક્ષો જોઉં છું, પંખીઓ જોઉં છું. પણ ક્યારેક મારું આ એકાકીપણું મને વસમું લાગે છે. આ એકલતાની ભીંસમાં અને ભીંસમાં ગૂંગળાઈ જાઉં છું, એટલે હમણાંથી રોજ સાંજે મારી ગાડી લઈ નીકળી પડું છું. બસની રાહ જોઈ લાઈનમાં ઊભેલા તમારા જેવા કોઈ યુગલને કે કોઈ એકલદોકલ અલગારી માણસને - તમને આપી એમ ગાડીમાં લિફ્ટ આપું છું. એમને જ્યાં જવું હોય ત્યાં મૂકી આવું છું. પણ એ દરમિયાન એમની એ રીતે પંદર મિનિટ બચાવું છું અને જો આવે તો એમને મારે ઘેર લઈ આવું છું. એમને આ રીતે ખવડાવું-પિવડાવું છું અને વાતો કરું છું. આ મારો આનંદ છે. રોજ સવારે હું સાંજની રાહ જોઉં છું. બસ હવે અહીં અટકું. મારા વિશે બહુ વાતો કરવી એ સારું નહિ. ચાલો, હવે તમારો પણ સમય થવા આવ્યો (આછું હસીને) પંદર મિનિટ પૂરી થઈ. તમને મૂકી જાઉં... સારી વાતો કરી, મજા આવી.

મૂકેશ : આચાર્યસાહેબ, અમે પણ આ સાંજ ક્યારેય નહિ ભૂલીએ. (હસતાં-હસતાં), (હસતાં હસતાં) હવે પાછાં કોઈકવાર બસની રાહ જોતાં ઊભાં હોઈશું અને તમે પસાર થતા હશો તો હાથ બતાવી તમારી ગાડી ઊભી રખાવીશું.

રવિપ્રસાદ : પણ હું ગાડી ઊભી નહિ રાખું. હું તમને બીજીવાર મારે ઘેર લાવું એટલે તમારા પ્રત્યે મને માયા-મમતા બંધાય અને મારી આસક્તિ વધે અને કદાચ હું દુઃખી થાઉં અને... અને હવે હું કદાચ... કદાચ.. વધારે દુઃખ સહન નહિ કરી શકું... મૂકેશ.. યામિની...

ટિપ્પણ

સંકોચ - ખચકાવું, ખચકાટ **ધરાઈ જવાય** - ભૂખ ન રહેવી **વાંધો** - વિરોધ **સંકોચ** - ખચકાવું **ભાર હળવો કરી** - બોજ ઉતારવો **ખુલ્લા મને** - આત્મિયતાથી, સંકોચ વગર **રામો** - ઘાટી **માયાળુ** - પ્રેમાળ, હેતાળ **હસમુખા** - હસતા મુખવાળા **નસીબ** - ભાગ્ય **યુગલ**- જોડું **અનહદ** - અપાર **માન રાખવું** - પ્રતિષ્ઠા જાળવવી, સામાનું માન રહે તે ખાતર તે કહે તેમ કરવું **હરખઘેલું** - અતિશય હર્ષથી ઘેલું બનેલું **સ્મારક** - યાદગીરી કે તે અર્થે કરેલું બાંધકામ **તોછડું** - અસભ્ય, ઉદ્ધત **છિનવાઈ ગયું** - જતું રહ્યું, ઝૂંટાઈ ગયું **આઘાત જનક** - દુઃખની તીવ્ર લાગણી થાય તેવું **જુવનજોધ** - યુવાન, ભર યુવાનીમાં પ્રવેશેલો **એકાકીપણું** - એકલવાયું, એકલાપણું **માયા** - મમતા (અહીં) સ્નેહ, પ્રેમ આસક્તિ - મોહિત

સ્વાધ્યાય

પ્રશ્ન 1. નીચેના પ્રશ્નોના એક-બે વાક્યમાં ઉત્તર આપો.

1. ગાવાની બાબત વિશે મૂકેશ શું જણાવે છે ?
2. વાનગીઓને જોઈને મૂકેશ શું બોલી ઊઠે છે ?
3. મૂકેશને શાનો શોખ છે ?
4. કોને મળવાથી રવિપ્રસાદને આનંદ થાય છે ?

પ્રશ્ન 2. નીચેના પ્રશ્નોના ઉત્તર ટૂંકમાં આપો.

1. યામિની રવિપ્રસાદ પાસેથી શું જાણવા માગે છે ?
2. યામિનીને પ્રત્યુત્તર આપતા રવિપ્રસાદ શું જણાવે છે ?
3. રવિપ્રસાદ શા માટે પંદર મિનિટ પર પોતાનો હક પ્રસ્થાપિત કરે છે ?
4. મૂકેશ પોતાના અભ્યાસ વિશે શું જણાવે છે ?
5. મૂકેશ યામિનીને બીજી વાર ઘરે લાવવાની રવિપ્રસાદ શા માટે ના પાડે છે ?

પ્રશ્ન 3. નીચેના પાત્રોનો સંક્ષિપ્તમાં પરિચય આપો.

1. મૂકેશ 2. યામિની 3. રવિપ્રસાદ

પ્રશ્ન 4. રવિપ્રસાદની દિનચર્યા વિસ્તારથી વર્ણવો.

પ્રશ્ન 5. નીચેના વાક્યો કોણ બોલે છે અને કોને કહે છે તે કહો.

1. ‘વાંધો ન હોય તો એક પ્રશ્ન પૂછું.’
2. ‘જોતાં જ ધરાઈ જવાય તેવું છે.’
3. ‘એટલું તારું નસીબ સારું.’
4. ‘ચાલો, હવે એક જોક કહો.’
5. ‘પણ, હું ગાડી ઊભી નહિ રાખું.’

પ્રશ્ન 6. સમાનાર્થી શબ્દ લખો.

નસીબ, જુવાન, રસ્તો, પુત્ર

પ્રશ્ન 7. વિરુદ્ધાર્થી શબ્દ લખો.

અણગમો, ઈચ્છા, બાળપણ, દુઃખદ

આટલું કરો

1. પ્રાર્થનાસભામાં આ નાટકની ભજવણી કરો.
2. તમારી આસપાસ રહેતી અને એકાકી જીવન જીવતી વ્યક્તિની મુલાકાત લઈ તેની દિનચર્યા જાણો.

•

વ્યાકરણ

પ્રત્યય

પ્રત્યય :

નીચેના વાક્યો ધ્યાનથી વાંચો અને લીટી દોરેલા શબ્દોમાં કયા બે શબ્દ (પદ)છે તે છૂટા પાડો.

૧. દવા કરનારાઓ વણનોતર્યા ઘેર આવી પહોંચતા.

૨. જુમો અને વેણુ બાળપણથી આજ સુધી અખંડ રહ્યા હતા.

૩. બુદ્ધિને બેભાન બનાવ્યા વિના આત્મા કાળું કામ કરવામાં કેમ હા ભણે ?

૪. પછી પરમાણંદદાસને તાત્કાલિક બોલાવ્યાનું કારણ આપતાં ગોપાળબાપા કહે છે.

તમે જોયું હશે કે લીટી દોરેલા શબ્દોમાં બે પદ (શબ્દ) છે. હવે આ બે પદોને તમે આ રીતે છૂટા પાડી શકો.

વણનોતર્યા	વણ+નોતર્યા
અખંડ	અ+ખંડ
બેભાન	બે+ભાન
તાત્કાલિક	તત્કાલ+ઈક

હવે આ શબ્દોને નીચેના શબ્દો સાથે સરખાવો.

માબાપ	મા અને બાપ
વિદ્યાદાન	વિદ્યાનું દાન
કરચોરી	કરની ચોરી.
રોગમુક્ત	રોગથી મુક્ત
ત્રિનેત્ર	ત્રણ નેત્ર (આંખ) જેને છે તે - ભગવાન શંકર.

ઉપરના શબ્દો અને નીચેના શબ્દોમાં બે શબ્દો છે પણ આ બે શબ્દો જુદી જુદી રીતે જોડાયા છે. નીચેના શબ્દો વાંચતા સમજાશે કે આ તો સમાસ છે. જે તમે આગળના ધોરણમાં ભણી ગયા. સમાસના ઉદાહરણમાં બે શબ્દો છે, તેના અર્થ છે અને તેનું જોડાણ જુદી રીતે થાય છે. પણ ઉપરના શબ્દોમાં બે પદ (શબ્દ) છે. પણ એકનો કોશગત અર્થ છે અને બીજાનો નથી. દા.ત. આપણને થાય કે બેભાનમાં બે+ભાન તો બે નો અર્થ છે ? હા બે નો અર્થ છે પણ તે આ શબ્દના સંદર્ભમાં બંધ બેસતો નથી. તેજ રીતે વણ, ઈકનો પણ પોતાનો કોશગત અર્થ નથી. પણ હા, આ પદો બીજા શબ્દો સાથે જોડાઈને નવો અર્થ બનાવે છે. જુઓ વણનોતર્યો. અહીં નોતર્યા એટલે બોલાવ્યા પણ વણ લાગતા વિરોધી અર્થ બન્યો. તે જ રીતે તમે બેભાન, અખંડ અને તાત્કાલિકને સમજી શકશો.

હવે આ પદ કે જેનો કોશગત અર્થ નથી પણ શબ્દ (પદ) સાથે જોડાય ત્યારે શબ્દના અર્થમાં ઉમેરો કરે છે. તેવા પદોને ગુજરાતી ભાષામાં પ્રત્યય કહેવાય છે. આ પ્રત્યયના બે પ્રકાર પડે છે.

૧ પૂર્વપ્રત્યય

૨ પરપ્રત્યય

પૂર્વ એટલે પહેલાં (આગળ) શબ્દની પહેલા લાગતા પ્રત્યયને પૂર્વપ્રત્યય કહે છે. જ્યારે પર એટલે પછી (પાછળ) શબ્દની પાછળ લાગતા પ્રત્યયને પરપ્રત્યય કહે છે.

દા.ત.

(૧) સુમધુર
સુ+મધુર

અહીં સુ પ્રત્યય શબ્દની આગળ લાગ્યો છે એટલે તે પૂર્વપ્રત્યય બને છે.

(૨) સરળતા
સરળ+તા

અહીં તા પ્રત્યય શબ્દની પાછળ લાગ્યો છે. એટલે તે પરપ્રત્યય બને છે.

હવે તમે જાતે નીચેના શબ્દોમાંથી પ્રત્યય છૂટા પાડો.

કુસંપ, અસામાન્યતા, અફળ, કપૂતો, કુવિચાર, ગેરહાજર, ઢોલી, અણઆવડતો.